

nus : quisquis vero in corde, et non in ore, aut superbus est, aut timidus.

CAPUT XIII.

De Bethania.

31. Sane non omnino (etsi multum festinem) debeo transire silenter domum obedientiæ, Bethaniam videlicet, castellum Mariæ et Marthæ, in quo Lazarus est resuscitatus : ubi nimirum et utriusque vitæ figura, et Dei erga peccatores mira clementia, necnon et virtus obedientiæ una cum fructibus penitentiæ commendatur. Hoc ergo in loco breviter intimatum sufficiat, quod quidem nec studium bonæ actionis, nec otium sanctæ contemplationis, nec lacrymæ penitentis extra Bethaniam accepta esse poterunt illi, qui tanti habuit obedientiam, ut vitam quam ipsam perdere maluerit, factus obediens Patri usque ad mortem. Hæ sunt illæ profecto divitiæ, quas sermo propheticus ex verbo Domini pollicetur : *Consolabitur, inquit, Dominus Sion, et consolabitur omnes ruinas ejus; et ponet desertum ejus quasi*

delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis (Isa LI, 3). Hæc igitur orbis deliciæ, hic thesaurus cœlestis, hæc fidelium hæreditas populorum, vestræ sunt, charissimi, credita fidei, vestræ prudentiæ et fortitudini commendata. Tunc autem cœleste depositum secure et fideliter custodire sufficitis, si nequaquam de ipsa vestra prudentia vel fortitudine, sed de Dei tantum adjutorio ubique præsumitis, scientes quia non in fortitudine sua roborabitur vir, et ideo dicentes cum propheta : *Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus (Psal. XVII, 2)* : et illud, *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus; Deus meus, misericordia ejus preveniet me (Psal. LVIII, 10, 11)*; et item : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (Psal. CXIII, 9)* : ut in omnibus sit ipse benedictus, qui docet manus vestras ad prælium, et digitos vestros ad bellum (Psal. CXLIII, 1).

558 ADMONITIO IN OPUSCULUM VII.

1. Primus Bernardi fetus est libellus sequens, inscriptus « de Gradibus Humilitatis, » primusque nominatur tum a Bernardo ipso, tum a Gaufrido monacho, ejus Vitæ scriptore. Bernardi hæc verba sunt in epistola decima octava, ad Petrum cardinalem : « Et ut sciatis quid petatis, scio me scripsisse libellum, qui inscribitur de Humilitate, et quatuor Homilias, » etc. Hæc epistola sub annum 1127 exarata est. Gaufridus vero in libro tertio de ejus Vita, cap. 8, « Si quis, » inquit, « nosse desiderat, quam sollicitus ab initio sui ipsius dijudicator et scrutator extiterit, primum opus illius de Gradibus Humilitatis inspiciat. » Rationem hujusce tituli reddit Vir sanctus in Censura seu Retractatione libri, quam in fronte operis præfigi voluit. Cum enim quoddam verbum, quasi e Scriptura sacra prolatum, ipsi excidisset, et quamdam de Seraphim expositionem, quam in Patribus non legerat, adducisset; hoc comperto, incunctanter sententiam ipse suam emendare non dubitavit. Tantis erat in sancto Doctore veritatis amor! tanta in Patres reverentia! Hic Manricus graviter monet exemplo Bernardi auctores mysticos ac theologicos nonnullos, « qui vel in litteralibus, vel in altissimis theologiæ sacræ sensibus novitates non solum inducunt, sed etiam profitentur : dum Bernardus, theologia divinitus infusa præditus, in sensu mystico quod a Patribus non acceperat, suspectum habet, nec satis credit suæ conscientiæ factum, donec rem a se excogitatam retractaret. » Quanquam alio in loco quiddam amplius sibi licere permisit, nempe in fine homiliarum super Missus est, ubi ita ait, « Si quid dictum est præter Patres, quod non sit contra Patres; nec Patribus arbitror, nec cuiquam displicere debere : » et in epistola septuagesima septima, « Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundet, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati quod sentitur non obviat. » Hæc sanctus doctor, priorem sententiam temperans, nec tam novos sensus, si ratione ducantur, quam affectatum eorum studium reprehendens.

2. Tempus scripti libri de Gradibus Humilitatis colligimus ex prelaudata epistola decima octava sub annum 1127 scripta. Tunc enim Bernardus quatuor tantum opuscula dictaverat cum aliquot epistolis, quorum opusculorum cum primum fuerit de Humilitate, ante annum 1125 scriptum dici debet. Certe ad Gaufridum Claræ-Vallis Priorem ac consanguineum suum, postea Lingonensem episcopum, ad quem epistola trecentesima vigesima. Hunc « filium, fratrem, socium, et profectus sui participem » vocat hic n. 24. In codice Colbertino, notato 3964, hæc inscriptio libri legitur post libros de Consideratione : « Incipit liber ejusdem de Gradibus Humilitatis, ad Gaufridum tunc in Clara-Valle Priorem, postea Lingonicæ civitatis episcopum. » Deest in hoc codice Retractatio, quæ in quatuor aliis manuscriptis libro præmittitur. Unde eam in hunc locum restituere visum est, quam Horstius ad calcem rejecerat.

RETRACTATIO S. BERNARDI IN TRACTATUM DE GRADIBUS HUMILITATIS.

In hoc Opusculo, cum illud de Evangelio, quod Dominus ait, diem ultimi judicii se nescire, ad aliquam sententiam confirmandam atque corroborandam proferrem in medium (cap. 1, n. 1), improvide quidem apposui, quod in Evangelio scriptum non esse postea deprehendi. Nam cum textus habeat tantummodo, neque filius scit; ego deceptus magis, quam fallere volens, litteræ quippe immemor, sed non sensus, « Nec ipse, » inquam, « Filius hominis scit. » Unde etiam totam ordiens sequentem disputationem meum multo post, quam a me idem libellus editus, et a pluribus jam transcriptus fuit, deprehendi; cum non potui per tot jam libellos sparsum persequi mendacium, necessarium credidi confugere ad confessionis remedium. Alio quoque in loco (Cap. 10, n. 35) quamdam de Seraphim opinionem posui, ad confessionis remedium. Alio quoque in loco (Cap. 10, n. 35) quamdam de Seraphim opinionem posui, quam nunquam audivi, nusquam legi. Ubi sane lector meus attendat, quod proinde temperanter, « putato, » dixerim : volens videlicet non aliud, quam putari, quod certum reddere de Scripturis non valui. Titulus quoque ipse qui de Gradibus Humilitatis inscribitur, pro eo forsitan quod non humilitatis, sed superbiæ potius hic distingui describi que gradus videntur, calumniam patietur, sed hoc a minus vel intelligentibus, vel attendentibus ejus tituli rationem, quam tamen in fine opusculi ipse breviter intimare curavi.

S. BERNARDI ABBATIS DE GRADIBUS HUMILITATIS ET SUPERBIÆ TRACTATUS.

559 PRÆFATIO.

Rogasti me, frater Godefride, ut ea quæ de gradibus humilitatis coram fratribus locutus fueram, pleniori tibi tractatu dissererem. Cui tuæ petitioni digne, ut dignum erat, et volens satisfacere, et timens non posse, evangelici consilii memor, non prius, fateor incipere ausus sum, quam sedens computavi, si sufficerent sumptus ad perficiendum (Luc. XIV, 28). Cum autem charitas hunc foras misisset timorem, quo mihi timebam illud de opere non consummando, subintravit alius timor de contrario, quo cœpi timere gravius periculum de gloria si perfecissem, quam de ignominia si defecissem. Unde inter hunc timorem et charitatem, velut in quodam bivio positus, diu hæsitavi, cui viarum tuto me crederem; metuens aut loquendo utiliter de humiliatate, ipse humilis non inveniri; aut tacendo humiliter, inutilis fieri. Cumque neutram viam tutam, alterutram tamen mihi tenendam esse conspicerem; elegi potius tibi, si quem possem, communicare fructum sermonis, quam tutari me solum portu silentii : simul fiduciam habens, si quid forte quod approbes, dixerim, tuis precibus posse me non superbire; sin autem (quod magis puto) nihil tuo studio dignum effecerim, de nihilo superbire non posse.

CAPUT PRIMUM.

Christum esse viam humilitatis, quo pervenitur ad veritatem.

1. Locuturus ergo de gradibus humilitatis, quos beatus Benedictus non numerandos, sed ascendendos proponit (Reg. cap. 7), prius ostendo, si possum, quo per illos perveniendum sit, ut audito fructu perventionis, minus gravet labor ascensionis. Proponit itaque Dominus nobis viæ laborem, laboris mercedem. *Ego sum, inquit, via, veritas, et vita (Joan. XIV, 6).* Viam dicit humilitatem, quæ ducit ad veritatem. Altera labor, altera fructus laboris est. Unde sciam, inquit, quod ibi de humilitate locutus sit, cum indeterminate dixerit : *Ego sum via?* Audi apertius : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. XI, 29).* Se ergo proponit humilitatis exemplum, mansuetudinis formam. Si imitaris eum non ambulas in tenebris, sed habebis lumen vitæ (Joan. VIII, 12). Quid est lumen vitæ, nisi veritas;

quæ illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, ostendit ubi sit vera vita? Ideo cum dixisset, *Ego sum via et veritas*, subdidit, *et vita*: ac si diceret: *Ego sum via, quæ ad veritatem duco; ego sum veritas quæ vitam promitto; ego sum vita, quam do. Hæc est enim, ait, vita æterna, ut cognoscant te verum Deum: et quem misisti Jesum Christum (Matth. XVIII, 3).* Vel sic, quasi tu dicas: Viam considero, id est humilitatem: fructum desidero, veritatem. Sed quid si tantus est labor viæ, ut ad optatum lucrum non possim pervenire? Respondet: *Ego sum via*, id est viaticum, quo sustentaris in via. Clamat igitur errantibus, et viam ignorantibus. *Ego sum via*: dubitantibus, et non credentibus, *Ego sum veritas*: jam ascendentibus, sed lassescens, *Ego sum vita*. Satis, ut reor, ostensum est ex proposito capitulo Evangelii, 560 cognitionem veritatis fructum esse humilitatis. Accipe et aliud. *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc, haud dubium quin veritatis secreta a sapientibus et prudentibus, id est a superbis, et revelasti ea parvulis (Luc. X, 21)* hoc est humilibus. Et in hoc apparet quod veritas, quæ superbis absconditur, humilibus revelatur.

2. Humilitatis vero talis potest esse definitio: Humilitas est virtus, qua homo verissima sui agnitione sibi ipsi vilescit. Hæc autem convenit his qui ascensionibus in corde suo dispositis, de virtute in virtutem, id est de gradu in gradum proficiunt, donec ad culmen humilitatis perveniant, in quo velut in Sion, id est in speculatione, positi, veritatem prospiciant. *Etenim, inquit, benedictionem dabit legislator (Psal. LXXXIII, 8)*: quia qui dedit legem, dabit et benedictionem; hoc est, qui jussit humilitatem, perducet ad veritatem. Quis vero est hic legislator, nisi dulcis et rectus Dominus qui legem dedit delinquentibus in via? (Psal. XXIV, 8.) In via quippe delinquant, qui veritatem derelinquant. Sed nunquid vel sic a dulci Domino derelinquantur? Ipsi ergo dulcis et rectus Dominus legem dat viam humilitatis, per quam redeant ad cognitionem veritatis. Dat occasionem recuperandæ salutis, quia dulcis est; non tamen absque disciplina legis, quia rectus est. Dulcis, quia perire non patitur; rectus, quia punire non obliviscitur.

CAPUT II.

Quo fructu ascendatur gradus humilitatis.

3. Hanc itaque legem, qua reditur ad veritatem, beatus Benedictus per duodecim gradus disponit: ut sicut per decem præcepta legis ad geminam circumcisionem (in quo duodenarius numerus adimpletur) ad Christum venit; ita his duodecim gradibus ascensis, veritas apprehendatur. Illud quoque quod in scala illa, quæ in typo humilitatis Jacob monstrata est, Dominus desuper innixus apparuit (*Gen. xxxviii, 12, 13*), quid nobis aliud innuit, nisi quod in culmine humilitatis constituitur cognitio veritatis? Dominus quippe de summitate scalæ prospiciebat super filios hominum tanquam Veritas, cujus oculi sicut falere nolunt, ita falli non norunt, ut videret si est intelligens aut requirens Deum. An non tibi de alto videtur clamare ac dicere requirentibus se (novit enim qui sunt ejus): *Transite ad me, omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini?* (*Eccli. xxiv, 26*) et illud: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam* (*Matth. xi, 28*). Venite, inquit. Quo? Ad me veritatem. Qua? Per humilitatem. Quo fructu? Ego vos reficiam. Sed quæ est refectio, quam Veritas ascendentibus promittit, pervenientibus reddit? An forte ipsa est charitas? Ad hanc quippe, ut ait beatus Benedictus, ascensis omnibus humilitatis gradibus monachus mox perveniet (*Reg. cap. 7, grad. 12*). Vere dulcis et suavis cibus charitas, quæ fessos allevat dehiles roborat, mæstos lætificat. Jugum denique Veritatis facit suave, et onus leve.

4. Bonus cibus charitas, quæ media in ferculo Salomonis consistens (*Cantic. iii, 9, 10*), diversarum odore virtutum, velut diversi generis fragrantia pigmentorum, esurientes reficit, **561** jucundat reficientes. Ibi siquidem apponitur pax, patientia, benignitas, longanimitas, gaudium in Spiritu sancto; et si quæ sunt aliæ veritatis seu sapientiæ generationes, apparantur [al, apponuntur] in illa. Habet et humilitas in eodem ferculo suas epulas, panem scilicet doloris et vinum compunctionis, quas primo Veritas incipientibus offert, quibus utique dicitur: *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris* (*Psal. cxxvi, 2*). Habet ibidem contemplatio ex adipe frumenti solidum cibum sapientiæ, cum vino quod lætificat cor hominis, ad quæ Veritas perfectos invitat, dicens: *Comedite, amici mei, et bibite: et inebriamini, charissimi* (*Cantic. v, 1*). *Media*, inquit, *charitate constravit propter filias Jerusalem* (*id. ii, 10*); propter imperfectas videlicet animas, quæ, dum adhuc illum solidum cibum minus capere possunt, lacte interim charitatis pro pane oleo pro vino nutriendæ sunt. Quæ recte *media* describitur, quia ejus suavitas nec incipientibus præsto est, prohibente timore; nec perfectis satis est, pro abundantiori contemplationis dulcedine. Hi adhuc a mox'is carnalium delectationum humoribus, timoris amarissima potione purgandi, mandum lactis dulcedinem experiuntur: illi jam avulsi a lacte, epulari

A ab introitu gloriæ gloriosius delectantur: solis mediis, id est proficientibus, ita jam melles quasdam sorbitiunculas charitatis expertis, ut illis interim pro sui ténertudine contenti sint.

5. Primus ergo cibus est humilitatis, purgatorius cum amaritudine: secundus charitatis, consolatorius cum dulcedine: tertius contemplationis, solidus cum fortitudine. Heu mihi, Domine Deus virtutum! quousque irascaris super orationem servi tui, cibabis me pane lacrymarum, et potum dabis mihi in lacrymis? Quis me invitabit ad illud vel medium ac dulce charitatis convivium: ubi justi epulantur in conspectu Dei, et delectantur in lætitia, ut jam non loquens in amaritudine animæ meæ, dicam Deo: Noli me condemnare: sed epulando in azymis sinceritatis et veritatis, lætus cantem in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini? Bona tamen via humilitatis, qua veritas inquiritur, charitas acquiritur, generationes sapientiæ participantur. Denique sicut finis legis Christus, sic perfectio humilitatis, cognitio veritatis. Christus cum venit attulit gratiam: Veritas quibus innotuerit, dat charitatem. Innotescit autem humilibus: humilibus ergo dat gratiam.

CAPUT III.

Qua ordine gradus humilitatis ad propositum bravium veritatis perducant: et quomodo Christus per passionem didicit misericordiam.

6. Dixi, ut potui, quo fructu humilitatis gradus ascendi debeant: dicam, ut poterò, quo ordine ad propositum bravium veritatis perducant. Sed, quia ipsa quoque veritatis agnitio in tribus gradibus consistit, ipsos breviter, si possum, distinguo: quatenus ex hoc clarius innotescat, ad quem trium veritatis, duodecim gradibus humilitatis pertingat. Inquirimus namque veritatem in nobis, in proximis, in sui natura. In nobis, nosmetipsos dijudicando: in proximis eorum malis compatiendo; in sui natura mundo corde contemplando. Observa sicut numerum, ita et ordinem. Primo te doceat Veritas ipsa, quod prius in proximis quam in sui debeat inquiri natura. Post hoc accipies, cur prius in te, quam in proximis inquirere debeas. In numero siquidem beatitudinum, quas suo sermone distinxit Dominus, prius misericordes, quam mundicordes posuit (*Matth. v, 7, 8*). Misericordes quippe cito in proximis veritatem deprehendunt, dum suos affectus in illos extendunt: dum sic per charitatem se illis conformant, ut illorum vel bona, vel mala, tanquam propria sentiant. Cum infirmis infirmantur, cum scandalizatis uruntur (*II Cor. xi, 29*). Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus consueverunt (*Rom. xii, 15*). Hac charitate fraterna cordis acie mundata, veritatem delectantur in sui contemplari **362** natura, pro ejus amore mala tolerant aliena. Qui vero ita se fratribus non consociant, sed e contrario aut flentibus insultant, aut gaudentibus derogant, dum quod in illis est, in se esse non sentiunt, quia similiter affecti non sunt, veritatem in proximis qualiter deprehendere possunt? Bene namque con-

veni illis illud vulgare proverbium: Nescit sanus **A** quid sentiat æger, aut plenus quid patiatur jejunos. Et æger ægro, et jejunos jejuno quanto propinquius, tanto familiarius compatiuntur. Sicut enim pura veritas non nisi puro corde videtur; sic miseria fragris verius misero corde sentitur. Sed ut ob alienam miseriam miserum cor habeas, oportet ut tuam prius agnoscas: ut proximi mentem in tua invenias, et ex te noveris, qualiter illi subvenias, exemplo scilicet Salvatoris nostri, qui pati voluit, ut compati sciret; miser fieri, ut misereri disceret, ut quomodo de ipso scriptum est. *Didicit ex his quæ passus est obedientiam* (*Hebr. v, 8*), ita et misericordiam disceret. Non quod ante misereri nesciret, cujus misericordia ab æterno, et usque in æternum: sed, quod natura sciebat ab æterno, temporali didicit experimento.

7. Sed forte durum tibi videtur, quod dixi Dei sapientiam Christum dedicisse misericordiam; quasi is, per quem omnia facta sunt, aliquid aliquando ignorasset ex iis quæ sunt: maxime cum illud quod ex Epistola ad Hebræos ad id comprobandum commemoravi, alio sensu, qui non ita videatur absurdus, possit intelligi; ut hoc quod dictum est, *didicit*, non ad ipsum caput referatur in sui persona, sed ad corpus ejus, quod est Ecclesia; et ita sit sensus: *Et didicit ex iis quæ passus est obedientiam*, hoc est, obedientiam didicit in suo corpore ex iis quæ passus est in capite. Nam illa mors, illa crux, opprobria, sputa, flagella, quæ omnia caput nostrum **C** Christus pertransiit, quid aliud corpori ejus, id est nobis, quam præclara obedientiæ documenta fuerunt? *Christus enim*, ait Paulus, *factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philipp. ii, 8*). Qua necessitate? Respondeat apostolus Petrus: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini*, inquit, *vestigia ejus* (*I Petr. ii, 21*), id est, ut imitemini obedientiam ejus. Ex his ergo quæ passus est, discimus quanta nos, qui puri homines sumus, oporteat pro obedientia petiti, pro qua is, qui et Deus erat, non dubitavit mori. Et hoc modo, inquis, non inconueniens erit, si dicatur Christus vel obedientiam, vel misericordiam, seu aliquid aliud in suo corpore dedicisse: dum tamen sibi in sua persona nil, quod se ante latuerit, credatur ex tempore potuisse accedere. Sicque ipse sit qui misereri doceat aut obedire, ipse qui discat: quia caput et corpus unus est Christus.

8. Non nego hunc intellectum, quin rectus sit: sed ex alio loco ipsius Epistolæ, superior interpretatio videtur approbari, ubi dicitur: *Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit: unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors feret* (*Hebr. ii, 16, 17*). Puto quod hæc verba sic ad caput referenda sunt, ut corpori penitus aptari non possint. De Verbo utique Dei dictum est quod *non Angelos apprehendit*, hoc est, non in unam sibi personam assumpsit, *sed semen Abraham*. Neque enim legitur, Verbum angelus factum est, sed

A Verbum Caro factum est (*Joan. i, 14*), et caro de carne Abraham, juxta promissionem, quæ illi primum facta est. *Unde*, id est ex qua seminis assumptione, *debuit per omnia fratribus assimilari*; id est, oportuit ac necesse fuit, ut similis nobis passibilis, nostrarum omnia, excepto peccato, genera miseriarum percurreret. Si quæris, qua necessitate? *Ut misericors, inquit, feret*. Et hoc, ais, cur non recte ad corpus referri potest? Sed audi quod paulo post sequitur: *In eo enim, in quo passus est ipse et tentatus potens est et eis qui tentantur auxiliari* (*Hebr. ii, 18*). In quibus verbis quid melius intelligi possit non video; nisi quod ideo pati ac tentari, omnibusque, absque peccato, humanis voluit communicare miseris (quod est per omnia fratribus similari) **B** ut similiter passis ac tentatis misereri ac compati ipso disceret experimento.

563 9. Quo quidem experimento non dico ut sapientior efficeretur, sed propinquior videretur: quatenus infirmi filii Adam, quos suos fieri et appellari fratres non dedignatus est (*Ibid. 11*), suas illi infirmitates committere non dubitent, qui sanare illas et posset ut Deus, et vellet ut proximus et cognosceret ut eadem passus. Unde Isaias virum eum appellat *dolorum et scientem infirmitatem* (*Isa. liii, 3*); et Apostolus: *Non enim habemus, inquit, Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris*. Unde autem possit, indicans adjungit *Tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato* (*Hebr. iv, 15*). Beatus quippe Deus, beatus Dei Filius, in ea forma, qua non rapinam arbitratus est esse se æqualem Patri, procul dubio impassibilis, priusquam se exinanisset formam servi accipiens (*Philipp. ii, 6, 7*), sicut miseriam vel subjectionem expertus non erat, sic misericordiam vel obedientiam non noverat experimento. Sciebat quidem per naturam, non autem sciebat per experientiam. At ubi minoratus est non solum a seipso, sed etiam paulo minus ab Angelis, qui et ipsi impassibiles sunt per gratiam, non per naturam, usque ad illam formam, in qua pati et subijci-posset, quod utique (sicut dictum est) in sua non posset et in passione expertus est misericordiam, et in subjectione obedientiam. Per quam tamen experientiam, non illi (ut dixi) scientia, sed nobis fiducia crevit, dum ex hoc misero genere cognitionis, is a quo longe erraveramus, factus est propior nobis. Quando enim illi appropinquare auderemus, in sua impassibilitate manenti? Nunc autem, Apostolo suadente, monemur *cum fiducia adire thronum gratiæ ipsius* (*Hebr. iv, 16*), quem nimirum, sicut alibi scriptum est, *linguores nostros tulisse, et dolores nostros portasse cognoscimus* (*Isa. liii, 4*), et in eo quo passus est ipse nobis compati posse non dubitamus.

10. Non ergo debet absurdum videri, si dicitur, Christum non quidem aliquid scire cœpisse, quod aliquando nescierit; scire tamen alio modo misericordiam ab æterno per divinitatem, et aliter id tempore didicisse per carnem. Vide ne et simili locutio-

nis modo illud dictum sit, quod Dominus requirentibus discipulis de die ultimo se nescire respondit. Nam quomodo diem illum ille nesciebat, in quo omnes sapientiæ et scientiæ thesauri sunt absconditi? (*Coloss. II, 3.*) Cur ergo se scire negabat, quod certum est quia nescire non poterat? Numquid forte mendaciter eos voluit celare, quod utiliter non valuit innotescere? Absit. Sicut nil ignorare poterat, cum sapientiæ sit: sic nec mentiri, cum veritas sit. Sed volens discipulos ab inutilis inquisitionis curiositate compescere, quod inquirebant, se scire negavit: non omnino quidem, sed tali quodam modo, quo negare veraciter potuit. Nam, etsi suæ divinitatis intuitu æque omnia, præterita scilicet, præsentia atque futura perlustrando, diem quoque illum palam habebat; non tamen ullis carnis suæ sensibus experiendo agnoverat. Alioquin jam spiritu oris sui Antichristum interfecerat, jam auribus sui corporis archangelum vociferantem, et tubam sonantem, in quo strepitu mortui suscitandi sunt, audierat: jam oculis suæ carnis oves hædosque, qui ab invicem segregandi sunt, perspexerat.

11. Denique ut intelligas, quod illa tantum cognitione, quæ per carnem fit, se illum diem nescire perhibuerit, vigilantè respondens, non ait: *Nec ego scio, sed nec ipse*, inquit, *Filius hominis scit* (*134*) (*Marc. XIII, 32.*) Quid est Filius hominis, nisi nomen assumptæ carnis? Quo siquidem nomine intelligi datur, quia dicens se aliquid nescire, non juxta quod Deus est, sed secundum hominem loquitur. Alias quippe loquens de se secundum suam divinitatem, non, Filius vel Filium hominis: Sed ego, vel Me, sæpius ponere consuevit, ut ibi: *Amen, amen dico vobis antequam Abraham, fieret, ego sum* (*Joan VIII, 58.*) *Ego sum*, ait: non, Filius hominis est. Nec dubium, quin de illa essentia diceret, qua ante Abraham et sine initio est, non qua post Abraham et ex Abraham factus est. Alibi quoque hominum de se opinionem a discipulis inquirens, *Quem dicunt, inquit, homines esse*, **564** non me, sed *Filium hominis?* Rursus eosdem interrogans, qui de se ipsi quoque sentirent: *Vos autem, non quem Filium hominis, sed quem me ait, esse dicitis?* Carnalis videlicet populi sententiam de carne inquirens, nomen carnis quod proprie est *Filius hominis*, posuit: spirituales vero discipulos de sua divinitate interrogans, non Filium hominis, sed signanter *me* dixit. Quod denique Petrus intelligens, quid per hoc quod dixerat, *me*, requisiti fuissent, sua responsione aperuit: *Tu es*, inquit, non Jesus filius Virginis, sed *Christus Filius Dei* (*Matth. XVI, 13-16.*) Quod utique si respondisset, nihilominus veritatem dixisset: sed in verbis interrogationis sensum interrogantis prudenter advertens, competenter proprieque ad interrogata respondit, dicens: *Tu es Christus, Filius Dei.*

12. Cum igitur videas Christum in una quidem

A persona duas habere naturas, unam qua semper fuit alteram qua esse cœpit; et secundum sempiternum suum quidem esse, semper omnia nosse; secundum temporalem vero, multa temporaliter expertum fuisse: cur fateri dubitas, ut esse in tempore cœpit ex carne, sic carnis quoque miseras scire cœpisse, illo duntaxat modo cognitionis, quem docet defectio carnis? Quod utique genus scientiæ protoplasti sapientius felicisque nescirent, quando id attingere nisi stulte misereque non poterant. Sed plasmator eorum Deus requirens quod perierat, opus suum miseratus prosecutus est, descendens et ipse misericorditer, quo illi ceciderant miserabiliter. Voluit experiri in se, quod illi faciendo contra se merito paterentur, non simili quidem curiositate, sed mirabili charitate: non ut miser cum miseris remaneret, sed ut misericors factus miseris liberaret. Factus, inquam, misericors, non illa misericordia, quam felix manens habuit ab æterno, sed quam mediante miseria reperit in habitu nostro. Porro pietatis opus, quod per illam cœpit, in ista perfecit: non quod sola illa non posset perficere; sed quia nobis non potuit absque ista sufficere. Utraque siquidem necessaria; sed nobis hæc magis congrua fuit. O ineffabilis pietatis excogitatio! Quando nos illam miram misericordiam cogitaremus, quam præcedens miseria non informat? Quando illam adverteremus incognitam nobis compassionem, quæ non passione præventa, cum impassibilitate perdurat? Attamen si illa, quæ miseriam nescit misericordia non præcessisset, ad hanc, cujus miseria mater est, non accessisset. Si non accessisset, non attraxisset: si non attraxisset, non extraxisset. Unde autem extraxit, nisi de lacu miseriæ, et de luto fœcis? (*Psal. XXXIX, 3.*) Nec illam tamen misericordiam deseruit, sed hanc inseruit: non mutavit, sed multiplicavit, sicut scriptum est: *Homines et jumenta salvabis, Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus* (*Psal. XXXV, 7, 8.*)

CAPUT IV.

Primus veritatis gradus est, primum seipsum attendere, seu propriam miseriam agnoscere.

D 13. Sed jam ad propositum redeamus. Si ergo se miserum fecit, qui miser non erat, ut experiretur quod et ante sciebat: quanto magis tu, non dico ut te facias quod non es, sed ut attendas quod es, quia vere miser es, et sic discas misereri, qui hoc aliter scire non potes! ne forte, si proximi malum consideres, et tuum non attendas, movearis non ad miserationem, sed ad indignationem; non ad adjuvandum, sed ad judicandum: denique non ad instruendum in spiritu lenitatis, sed ad destruendum in spiritu furoris. *Vos, qui spirituales estis*, ait Apostolus, *hujusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Apostoli consilium sive etiam præceptum est, ut mansueti, id est eo spiritu fratri ægrotanti subvenias,

quo tibi vis subveniri cum ægrotas. Et ut scias qualiter erga delinquentem mansuescere possis, *Considerans*, inquit, *teipsum, ne et tu tenteris* (*Galat. VI, 1.*)

14. Considerare libet, quam bene discipulus Veritatis ordinem sequatur Magistri. In beatitudinibus, quas **565** supra memoravi (num. 6), sicut prius misericordes quam mundicordes, sic prius mites quam misericordes pronuntiati sunt (*Matth. v, 4, 7, 8.*) Et Apostolus cum spirituales hortaretur ad instruendum carnales, adjunxit, *in spiritu lenitatis.* Instructio quippe fratrum pertinet ad misericordes; spiritus lenitatis, ad mites. Ac si diceret: Inter misericordes deputari non potest, qui in semetipso mitis non est. Ecce Apostolus aperte ostendit, quod superius me ostensurum promisi (num. 6), prius videlicet veritatem inquirendam esse in nobis, quam in proximis; *considerans*, inquit, *teipsum*, id est, quam facilis ad tentandum, quam pronus ad peccandum: quatenus ex tui consideratione mitescas, sicque ad succurrendum aliis in spiritu lenitatis accedas. Alioquin si mentem non audis discipulum, arguentem time Magistrum: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo; et sic videbis festucam ejicere de oculo fratris tui* (*Matth. VII, 5.*) Trabes in oculo grandis et grossa, superbia in mente est: quæ quadam corpulentia sui vana, non sana; tumida, non solida, oculum mentis obscurat, veritatem obumbrat: ita ut, si tuam occupaverit mentem, jam tu te videre, jam te talem, qualis es, vel qualis esse potes, non possis sentire: sed qualem te amas, talem te vel putes esse, vel speres fore. Quid enim aliud est superbia, quam (ut quidam sanctus definit [S. AUGUSTINUS, de Genesi ad litteram, lib. XI, nn. 24, 25, et alibi], amor propriæ excellentiæ? Unde et nos possumus dicere per contrarium, humilitatem propriæ et excellentiæ esse contemptum. Amor vero, sicut nec odium, veritatis judicium nescit. Vis judicium Veritatis audire! *Sic ut audio, sic judico* (*Joan. v, 30.*) Non sicut odi, non sicut amo, non sicut timeo. Est judicium odii, ut illud, *Nos legem habemus et secundum legem nostram debet mori* (*Joan. XIX, 7.*) Est et timoris, ut illud: *Si dimittimus eum sic, venient Romani et tollent nostrum locum et gentem* (*Joan. XI, 48.*) Judicium vero amoris, ut David de filio parricida: *Parcite*, inquit, *puero Absalon* (*II Reg. XVIII, 5.*) Et legibus humanis statutum, et in causis, tam ecclesiasticis, quam sæcularibus servatum scio, speciales amicos causantium non debere admitti ad judicium: ne vel fallant, vel fallantur amore suorum. Quod si culpam amici tuo judicio amor illius aut minuit, aut prorsus abscondit: quanto magis amor tui tuum contra te judicium fallit!

15. Qui ergo plene veritatem in se cognoscere curat, necesse est ut semota trabe superbiæ, quæ oculum arcet a luce, ascensiones in corde suo disponat per quas seipsum in seipso inquireat, et sic

A post duodecimum humilitatis ad primum veritatis gradum pertingat. Cum autem veritate inventa in se, imo se invento in veritate, dicere potuerit, *Credidi, propter quod locutus sum; ego autem humiliatus sum nimis*: ascendat homo ad cor altum, ut exaltetur veritas, et ad gradum secundum perveniens dicat in excessu suo: *Omnis homo mendax* (*Psal. CXV, 10, 11.*) Putas, hunc ordinem David non tenuit! Putas, hoc non sensit Propheta, quod Dominus, quod Apostolus, quod et nos post ipsos, et per ipsos sentimus! *Credidi*, inquit, *Veritati dicenti: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris* (*Joan. VIII, 12.*) *Credidi* ergo sequendo, propter quod locutus sum confitendo. Quid confitendo! Veritatem quam cognovi credendo. Postquam autem et credidi ad justitiam, et locutus sum ad salutem, *humiliatus sum nimis*, hoc est perfecte. Tanquam diceret: Quia veritatem cognitam in me confiteri contra me non erubui, ad perfectionem humilitatis profeci. *Nimis* enim pro Perfecte potest intelligi; ut ibi: *In mandatis ejus volet nimis* (*Psal. CXI, 1.*) Quod si quis contendat, *nimis* hic pro Valde positum non pro Perfecte, quia et expositores id ipsum videntur astruere; neque hoc discordat a sensu Prophetæ, ut sic sentiamus eum dixisse: Ego quidem, cum adhuc veritatem non nossem, aliquid me putabam esse, cum nihil essem. At postquam in Christum credendo, id est ejus humilitatem imitando, veritatem agnovi; ipsa quidem exaltata est in me ex mea confessione: sed ego *humiliatus sum nimis*, id est, valde vilui mihi ex mei consideratione.

566 CAPUT V.

Secundus gradus veritatis est, ex agnitione propriæ infirmitatis, compati miseriæ proximi.

16. Humiliatus ergo Propheta in hoc primo gradu veritatis, ut ait in alio psalmo: *Et in veritate tua humiliasti me* (*Psal. CXVIII, 75.*) semetipsum attendat, et ex propria miseria generalem perpendat: sicque ad secundum transiens dicat in excessu suo, *Omnis homo mendax.* In quo excessu suo? In illo procul dubio, quo sese excedens, ac veritati adhærens, seipsum dijudicat. In illo ergo excessu suo dicat, non indignando aut insultando, sed miserando et compatiendo: *Omnis homo mendax.* Quid est. *Omnis homo mendax?* Omnis homo infirmus, omnis homo miser et impotens, qui nec se, nec alium possit salvare. Sicut dicitur: *Fallax equus ad salutem* (*Psal. XXXII, 17.*) non quod equus aliquem fallat, sed quia is seipsum fallit, qui in fortitudine ejus confidit: sic omnis homo dicitur mendax, id est fragilis, mutabilis, a quo salus non possit vel sua, vel aliena sperari: quin potius maledictionem incurrat, qui spem suam in homine ponit (*Jerem. XVII, 5.*) Proficiens itaque humilis Propheta per ducatum veritatis, quodque in se lugebat videns in aliis, dum apponit scientiam, apponat et dolorem, ac generaliter, sed veraciter dicat: *Omnis homo mendax.*

(134) Vide Retractionem initio hujus tractatus, col. 939-940.